

Авраменко В.В.*

ЄВРОАТЛАНТИЧНА ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДОКТРИНИ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Речь в статье идет о Франции, НАТО и европейской безопасности. На протяжении долгого времени Франция отдавала предпочтение сотрудничеству в сфере обороны в рамках ЕС перед НАТО, но при Президенте Николя Саркози ситуация изменилась. Франция вернулась к всестороннему сотрудничеству с Альянсом, что благоприятно отразилось на отношениях ЕС-НАТО. Европейская политика безопасности и обороны является ключевым элементом Общей внешней политики и политики безопасности ЕС, а также основой европейской политики оборонного и военного направления.

Ключевые слова: НАТО, Франция, Европа, США, ЕС, стратегия безопасности

У статті мова йде про Францію, НАТО та європейську безпеку. Протягом тривалого часу Франція надавала перевагу співробітництву у сфері оборони в рамках ЄС перед НАТО, але за президентства Ніколя Саркозі ситуація значно змінилася. Франція повернулася до всебічного співробітництва з Альянсом, що позитивно вплинуло на відносини ЄС-НАТО. Європейська політика безпеки та оборони є ключовим елементом Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, а також основою європейської політики оборонного та воєнного спрямування.

Ключові слова: НАТО, Франція, Європа, США, ЄС, стратегія безпеки

This article is about France, NATO and European defense. France had long championed the EU over NATO for defense co-operation but President Nicolas Sarkozy has changed that. He has ordered his diplomats to stop obstructing NATO's work and offered to return France to NATO's military structures. The French offer to return to full participation in NATO is very important for EU-NATO relations. European Security and Defense Policy (ESDP) is a major element of the Common Foreign and Security Policy of the European Union (EU) and is the domain of EU policy covering defense and military aspects.

Key words: NATO, France, Europe, USA, EU, security strategy

Людство вступило в XXI сторіччя в умовах руйнації старої системи світового порядку і наростання неоднозначних, часом взаємовиключних, явищ та тенденцій у міжнародних відносинах. Проте руйнування двополюсної системи міжнародних відносин не принесло нашій планеті в цілому та європейському континенту зокрема довгоочікуваної безпеки та стабільності [1].

* здобувач кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Макаренко Є.А.

За оцінками експертів сучасний стан міжнародної безпеки та стратегічні прогнози в цій сфері можна зробити декілька загальних висновків. По–перше, світ не став безпечнішим і нинішнім поколінням не пощастить жити в еру загального миру і стабільності. По–друге, більшість сучасних загроз мають глобальний характер і потребують спільних підходів до боротьби з ними. По–третє, характер загроз змінюється швидше, ніж можливості урядів і міжнародних інституцій ефективно їм протидіяти [2].

Понад півстоліття військово–політичний блок НАТО був основою безпеки і оборони Західної Європи. Сьогодні він залишається фактично єдиною дієздатною оборонною структурою у Європі. Водночас, з огляду на певні розбіжності в інтересах союзників, обмеження, зумовлені, переважно військовим характером діяльності НАТО, а також бажанням європейців взяти на себе більше відповідальності за власну безпеку, об'єктивно виникла необхідність розбудови власне європейської дієздатної структури безпеки і оборони [3].

Метою дослідження є аналіз євроатлантичної політики Республіки Франція в контексті ідеї розбудови європейської політики безпеки та оборони.

Серед дослідників євроатлантичної політики Франції та її участі процесах побудови європейської системи безпеки та оборони варто виділити Бернарда Мотфєрранда, Катріну Дюрандін, Томаса Валасека, Леоніда Полякова, Миколу Сунгуровського, Володимира Горбуліна, Домініка Муазі, Сергія Шергіна, Мішеля Фуше, Фредеріка Бозо, Бенуа д'Абовіль.

З середини 1990–х років у Європі почалися спроби організації самостійної від НАТО системи безпеки в Європі. Ця ідея особливо поширилася після зникнення радянської загрози для Європи внаслідок розпаду СРСР.

За президентства Жака Ширака Франція провадила політику побудови європейської системи безпеки та оборони і розглядала таку систему як самостійну повноцінну військову структуру. Така політика могла означати перетворення Європейського союзу в альтернативну структуру для НАТО, що в свою чергу спричинило б ослаблення впливу США в Європі [4].

Нездатність європейських країн без допомоги США і НАТО врегулювати конфлікти на Балканах підштовхнула ЄС до прискорення спроб створення самостійної військової структури.

У 1999 р. на самміті ЄС у Гельсінкі було ухвалено рішення про заснування Спільної європейської політики безпеки і оборони та створення до 2003 р. Європейських сил швидкого реагування в складі 60 тис. військових, зі здатністю бути транспортованими у необхідне місце як у Європі так і поза її межами протягом 60 днів, та зі здатністю автономно проводити операції протягом не менше одного року [5].

Однак європейських сил у зазначений термін так і не було створено. Головними проблемами став брак фінансування. Варто підкреслити, що в ЄС існує тенденція до консервації розмірів оборонних витрат і навіть до їхнього падіння. Розриву ЄС з НАТО не відбулося – на самміті ЄС у Ніці 7 грудня 2000 року було ухвалено рішення, що НАТО збереже контроль над військовим плануванням, у той час, коли нові сили швидкого реагування ЄС будуть виконувати миротворчі місії на зразок тих, що проводилися НАТО на Балканах.

Ініціатори створення автономних збройних сил ЄС, в тому числі Франція, не декларують протиставлення цих сил НАТО, а в самому ЄС існує низка впливових держав, які заперечують необхідність існування автономних сил ЄС. Так, зокрема, навіть держави ЄС, що не є членами НАТО, такі як Швеція та Фінляндія, виступають проти кроків до створення спільної оборони ЄС. Водночас, стимулами до створення автономних збройних

сил ЄС є те, що прихильниками цього є Франція та Німеччина, ключові за політичним впливом та економічним потенціалом держави Європейського союзу [6].

У Європейському союзі вже досить тривалий час борються дві тенденції. Одна з них, підтримана насамперед Францією, а з середини 1990-х рр. – і Німеччиною, полягає в тому, щоб відокремитися в питаннях континентальної безпеки від США і НАТО та створити власну, європейську систему безпеки [4].

Проти спроб підірвати монополію НАТО на гарантування безпеки в Європі активно виступають такі країни, як Велика Британія, Італія, Португалія, Нідерланди, Данія, а також усі члени НАТО з числа країн Центральної і Східної Європи, які в 2004 р. стали й членами ЄС.

Ще однією формою європейської інтеграції в галузі безпеки є діяльність Західноєвропейського союзу. Ця організація, створена в 1954 році, спочатку налічувала 7 членів, а в 1995 році до неї приєдналася Франція та ще 9 європейських країн (Німеччина, Велика Британія, Італія, Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Іспанія, Португалія і Греція). Крім того, 2 держави Західної Європи мають статус спостерігача в організації, а 9 держав Східної і Центральної Європи і 3 держави Західної – статус асоційованого члена. У документах ЗЄС підкреслюється його покликання – бути одночасно і «оборонною складовою» ЄС і «європейською опорою» НАТО. Теоретично ЗЄС може залучати до своїх операцій, за згоди НАТО, низку багатонаціональних формувань у рамках НАТО, зокрема 86-тисячний Єврокорпус. 23 листопада 1999 р. було ухвалено рішення, згідно з яким ЄС поступово перебирає функції у сфері оборони, врегулювання та попередження локальних криз. Фактично це означало поступову передачу функцій ЗЄС до ЄС, зі збереженням на певний час законсервованих і урізаних структур самого ЗЄС [7].

Противники формування автономних від НАТО європейських збройних сил підтримують розвиток європейської оборонної складової в якості підсилення оборонних зусиль НАТО. Матеріалізацією цієї тенденції стало підписання 13 грудня 2002 р. Декларації з європейської політики у галузі безпеки і оборони, яка передбачила: гарантований доступ ЄС до механізмів оперативного планування НАТО; передбачення можливості використання Європейським союзом колективних ресурсів та спроможностей НАТО; можливість застосування механізмів військового командування НАТО в Європі в ході операцій під проводом ЄС, зокрема перебування представника ЄС на посаді заступника Верховного головнокомандувача Об'єднаних збройних сил НАТО у Європі; ухвалення такої системи оборонного планування НАТО, яка б передбачала наявність сил для операцій під проводом ЄС. Таким чином, оборонна політика ЄС перебуває повністю під контролем НАТО [8].

На Заході найчастіше розглядають НАТО і ЄС як дві складові частини європейської економіко-політичної системи, де ЄС відповідає за економічну інтеграцію, а НАТО – за питання безпеки, гармонійно доповнюючи одне одного. Існування НАТО суттєво полегшило відносини між членами ЄС, які в минулому мали складну і конфліктну історію відносин, зокрема Франції і Німеччини [6].

Створення Європейської безпекової доктрини стало результатом як внутрішніх, пов'язаних з логікою розвитку ЄС, так і зовнішніх чинників. Серед останніх слід назвати етапні зміни у глобальному безпековому середовищі, датовані терористичним нападом 11 вересня 2001 р. у США та терористичною атакою 11 березня 2004 р. у Мадриді. Саме з цього часу міжнародний тероризм усвідомлюється як ключова загроза, і це знаходить безпосереднє відображення у безпековій концепції ЄС. Створення цієї концепції не в останню чергу продиктоване необхідністю виробити власне, притаманне саме ЄС, стра-

тегічне бачення. Адже перед обличчям ініціатив США, провідного глобального гравця, що діє рішуче і має докладну Національну стратегію безпеки (вересень 2002 р.), і не маючи власної стратегії, ЄС був приречений діяти виключно у режимі реагування.

Європейську стратегію безпеки було прийнято у грудні 2003 р. на саміті ЄС у Брюсселі. Її поява засвідчила виразні зміни бачення Євросоюзом себе та свого місця у світі. Розширений ЄС відкрито претендує на роль глобального гравця і заявляє про намір брати активну участь у світовій політиці [9].

В основі зовнішньополітичного курсу Франції нинішній президент Ніколя Саркозі не закладає політику суперництва з США. Сьогодні можна спостерігати зовсім іншу тенденцію, тому що глава держави розглядає всі можливі шляхи взаємовигідного співробітництва двох країн, особливо в контексті безпеки та оборони, у своїх виступах та промовах він чітко окреслює всі зовнішні загрози та підкреслює важливість тісної співпраці НАТО та ЄС [4].

11 березня 2009 року Ніколя Саркозі, під час конференції «Франція, європейська оборона і НАТО у XXI столітті» в Парижі, проголосив про відновлення участі Франції у військових структурах Альянсу Північноатлантичного договору. Це рішення не стало спонтанним і неочікуваним. Воно було заплановане ще у 2008 році, оголошене під час проведення Бухарестського саміту НАТО та підтвержене під час Мюнхенської конференції безпеки 7 лютого 2009 року.

Зобов'язання Ніколя Саркозі відновити повне членство Франції в усіх структурах НАТО, яке було призупинене за часів Шарля де Голя у 1966 році, більш конкретно було зафіксовано в Білій книзі Франції з національної безпеки і оборони, прийнятій в червні 2008 року. Франція офіційно і концептуально прописала своє повернення до військових структур Альянсу, напередодні 60-ї річниці НАТО. Такий поворот у зовнішній політиці Франції відбувся з обранням Ніколя Саркозі президентом країни. Головними причинами реінтеграції країни до НАТО стали: зміна геостратегічної обстановки в світі і в Європі; бажання французького керівництва посилити свою роль як світового лідера; намір Франції впливати не тільки на прийняття політичних рішень в Альянсі, але й на процеси планування і проведення операцій, у яких французькі підрозділи є одними із найчисленніших; прагнення встановити баланс всередині НАТО між європейською складовою і американською.

Франція мала своїх представників у всіх органах НАТО, окрім двох спеціалізованих інституцій: Комітету оборонного планування і Групи ядерного планування. Повна реінтеграція надає їй можливість брати участь у процесах військового планування, впливати на оборонні плани, брати участь у визначенні нових завдань НАТО, впливати на співробітництво і взаємодоповнюваність між ЄС і НАТО, робити вклад у визначення потреб в можливостях країн-членів НАТО на середньострокові і довгострокові періоди, брати участь у плануванні всіх без виключення сценаріїв врегулювання криз та в роботі Союзницького командування трансформації і Союзницького командування операціями [10].

20 листопада 2010 року у Лісабоні голови держав та урядів, що взяли участь у засіданні Північноатлантичної ради ухвалили Декларацію Лісабонського саміту. Вперше в історії НАТО стратегічна концепція має суто політичний характер і не містить настанов для процесу військового планування. Саміт у Лісабоні підтвердив обіцянки внутрішньої реформи Альянсу та врахував нові загрози безпеці союзників без порушення традиційної місії колективної оборони. Найважливішими рішеннями саміту слід визнати:

- затвердження нової стратегічної концепції (замінила документ з квітня 1999 року);

– заплановану на 2011 рік реформу командних структур Альянсу зміною характеру наявного командування та агенцій з одночасним скороченням кількості їх, а також чисельності персоналу;

– розвиток системи протиракетної оборони союзників на основі розміщених у Європі елементів американського «протиракетного щита», доповненого системами протиракетної оборони угруповань військ європейських держав – членів НАТО [11].

Активний та ефективний Європейський Союз сприяє загальній безпеці євроатлантичного регіону. Тому ЄС є унікальним і важливим партнером для НАТО. Обидві організації мають більшість спільних членів, і всі члени обох організацій поділяють спільні цінності. НАТО визнає важливість сильнішої та більш спроможної європейської оборони. Лісабонський договір забезпечує основу для зміцнення потенціалу ЄС у вирішенні спільних проблем безпеки. Країни–члени Альянсу, що не входять до ЄС, роблять істотний внесок у ці намагання. Для стратегічного партнерства між НАТО і ЄС, їх повна участь у цих зусиллях є суттєвою. НАТО та ЄС можуть і повинні відігравати спільну підсилюючу роль у підтримці міжнародного миру і безпеки. Стратегічна Концепція щодо оборони та безпеки країн–членів Організації Північноатлантичного договору визначає зобов'язання держав: повністю зміцнювати стратегічне партнерство з ЄС у дусі повної взаємної відкритості, прозорості, цілісності та поваги до автономії та інституційної цілісності обох організацій; зміцнювати практичну співпрацю в операціях протягом усього кризового періоду, від скоординованого планування до взаємної підтримки у цій сфері; розширювати політичні консультації, щоб включити всі питання, що становлять спільний інтерес, з метою обміну оцінками та перспективами [12].

Висновки. Прагнення країн Західної Європи, особливо Франції, до створення власної оборонної структури налічує близько 50 років. Незважаючи на це до сьогоднішнього дня існувала лише одна дієздатна багатостороння оборонна структура – НАТО. Події на Балканах, наявність конфліктогенних ситуацій в інших європейських країнах свідчать про те, що загроза воєнного конфлікту в Європі зберігається. Однак, джерелом цієї загрози є вже не ідеологічне блокове протистояння, а результат комплексної дії загроз нового характеру. Загрози безпеці Європи цілком реальні та спостерігається тенденція до їх загострення. НАТО довів свою дієздатність і буде виконувати роль основи європейської архітектури безпеки ще довгий час. Сьогоднішні глобальні загрози вимагають більшої солідарності в Європі та всередині самого НАТО, й послідовні розширення Альянсу означають, що більшість членів Євросоюзу сьогодні також входять до складу НАТО. Франція поділяє широкую угоду союзників з приводу необхідності оновлення трансатлантичних взаємовідносин і самого Альянсу. З появою французьких військових у штабах Об'єднаних збройних сил НАТО розширюються можливості Франції впливати на процес ухвалення рішень. Насамперед повернення цієї країни у військові структури НАТО вирішує юридичну й політичну колізію, викликану напівчленством в Альянсі. Адже в жодному зі статутних документів НАТО не прописано такого формату участі. Це викликало технічні й політичні труднощі. Що ж стосується самої Франції, то рішення про повернення до Північноатлантичного альянсу відкриває нові геополітичні можливості. Франція — важливий і впливовий член НАТО, але через неучасть у військових структурах альянсу її роль обмежена. І якщо раніше неповноцінне членство цієї країни сприймалося як символ привілейованої ролі в Європі, то сьогодні без повної участі в НАТО неможливо претендувати на роль лідера у Європейському Союзі та Північноатлантичному альянсі. Більше того, напівчленство Франції в альянсі тільки зміцнює позиції США та Німеччини в Європі. Зміц-

нення франко–американських відносин у рамках альянсу сприятиме досягненню компромісних рішень в багатьох питаннях.

Література

1. Динаміка розвитку системних зв'язків між основними елементами європейської безпеки [Ел. Ресурс] – Режим доступу: <http://defpol.org.ua/site/index.php/uk/arhiv/2009-09-10-11-54-49/1253-2010-03-06-11-38-08>
2. Україна в координатах глобальної та європейської безпеки [Ел. Ресурс] – Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr//files/category_journal/NSD115_ukr_1.pdf
3. Європейська безпека: нові загрози – старі відповіді? [Ел. Ресурс] – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/journal_pos.php?y=2001&cat=9&pos=59
4. Valasek T. France, NATO and European defence. [Ел. Ресурс] – Режим доступу: http://www.cer.org.uk/pdf/policybrief_eu_nato_26march08.pdf
5. Presidency Conclusions Helsinki European Council 10 and 11 December 1999. [Ел. Ресурс] – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm
6. Палій О. Європейська системи безпеки не буває без НАТО. [Ел. Ресурс] – Режим доступу: <http://obozrevatel.com/news/2006/8/15/130260.htm>
7. Довідник НАТО: Західноєвропейський Союз (ЗЄС). [Ел. Ресурс] – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook/2001/hb1504.htm>
8. Мандрагеля В. Еволюція європейської політики оборони та безпеки: теорія і практика. [Ел. Ресурс] – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1637/25/>
9. Троцький Я. Європейська політика безпеки на сучасному етапі. [Ел. Ресурс] – Режим доступу: http://www.social-science.com.ua/jornal_content/87/0a0511c0562fea530faeffdbe7dc8ca6
10. Мартинюк В. Вплив повернення Франції до військових структур НАТО на євроінтеграцію України. [Ел. Ресурс] – Режим доступу: http://www.ea-ua.info/main.php?parts_id=5&news_id=10749&news_show_type=1
11. Вільк А. НАТО після Самміту в Лісабоні: наслідки для Центральної і Східної Європи. [Ел. Ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrslovo.org.ua/svit/bezpeka/nato-pislya-samitu-v-lisaboni-naslidky-dlya-tsentralnoyi-i-schidnoyi-yevropy.html>
12. Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation». [Ел. Ресурс] – Режим доступу: <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>